

## Szociális biztonság, jól-lét és esélyegyenlőség

### Javaslatok és megjegyzések az ellenzéki szövetség szociális programjához – szerkesztett változat-

Olyan társadalomért dolgozunk, amely nem hagyja magukra az idős, a beteg, a szegény, a fogyatékossgal élő embereket, ahol minden ember, akár gyerek, akár felnőtt, értékes és fontos. Olyan társadalomért, amely fókuszban tartja a gondoskodás és az azt segítők szerepét az emberi élet minden szakaszában és helyzetében. Igazságos elosztási rendszert teremtünk, amely az oktatási, a kulturális, az egészségügyi és a szociális rendszerben mindenki számára elérhető szolgáltatásokat, közjavakat tesz hozzáférhetővé, egyenlő esélyekkel. Kiutat kínálunk az egészségügyi és a szociális válságból, minden polgár számára elérhető, színvonalas ellátást biztosítunk. Olyan társadalmat teremtünk, amelyben nincsenek kiváltságosok, ahol a jobb helyzetben lévők arányosan járulnak hozzá ahhoz, hogy mindenki számára biztosíthatók legyenek a lehetőségeik. Olyan Magyarorszáért dolgozunk, ahol a gyerekek számára biztosítottak az ellátások a családjuk helyzetétől függetlenül, a munkavállalók megélnék a munkájukból, az idősek tisztességes nyugdíjat kapnak és az állam mindenki számára garantálja a minimális létfeltételeket; ahol minden ember egyenlő; ahol a legkisebb faluban is hozzá lehet férni az alapvető szolgáltatásokhoz és ahol az emberek a szülőföldjükön tudnak boldogulni: ahol senki nem kényszerül Magyarországot a kilátástalan életkörülményei miatt elhagyni, és ahová érdemes hazajönni.

*„Mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra”*

(Az Emberi Jogok Európai Egyezménye)

1. Minden állampolgárnak joga van az **emberhez méltó, békés, igazságos élethez**, a valódi társadalmi befogadáshoz. Az esélyteremtés mindannyiunk érdeke, és senkit sem érhet hátrányos megkülönböztetés fogyatékossga, életkora, neme, vallása, bőrszíne, származása, szexuális orientációja, nemi identitása vagy politikai véleménye miatt.
2. Kizárólag a jogi, szemléletbeli, fizikai környezeti és infokommunikációs akadályok nélküli társadalom tud egyenlő esélyeket biztosítani arra, hogy a társadalom minden egyes tagja másokkal azonos módon tudja gyakorolni emberi, állampolgári, politikai, szociális, gazdasági és kulturális jogait. Ahhoz, hogy az emberek egész életükön át társadalmilag aktív és felelős polgárként élhessenek, nélkülözhetetlen a **jól-lét feltételeinek biztosítása a születéstől az élet végéig**.
3. **Az állam feladata az állampolgárok egzisztenciális és jogi biztonságához szükséges feltételek garantálása annak érdekében, hogy Magyarország egy XXI. századi, európai, gondoskodó, fenntartható jogállamként működjön.** A közteherviseléssel finanszírozott állam rendelkezésére álló források elosztása, annak igazságossága, átláthatósága és hatékonysága minden itt élő ember közös ügye. A fizikai és mentális állapot, a lét- és anyagi biztonság, a környezeti biztonság, az emberi jogok érvényesíthetősége szempontjából meghatározó, mit tekint elsődlegesnek a mindenkori állam, az aktuális kormányzat.
4. A jóléti és jól-léti intézmények az élet minden területén, így a társadalompolitikában, a család- és szociálpolitikában, az egészségügyben, az oktatásban és a gazdaságban **alapintézmények, melyek csakis együttműködve, egymást kiegészítve és támogatva képesek érdemi és tartós változást elérni.** A jól-léti intézmények a társadalmi szolidaritás szempontjain túl **a demokrácia, az egyéni szabadság és az emberi jogok valós értéke megőrzésének garanciái is egyben.**
5. Az életminőség nemcsak egyéni felelősség kérdése. **Az új kormányzat felelősséget visel a jogbiztonságért, a tisztességes jövedelmekért, keresőképtelenség esetén annak pótlásáért, az emberhez méltó munkakörülményekért, a megfelelő egészségügyi és szociális ellátásért, a**

korszerű oktatásért, a lakhatási és energiaszegénység felszámolásáért, a társadalmi, jövedelmi, vagyoni egyenlőtlenségek csökkentéséért, a kiszámítható, hosszútávú szakpolitikákért.

6. Az állam által megfelelően működtetett jóléti és jól-léti alapintézményeken keresztül, **az igazságosság és a szolidaritási elv alapján történik a társadalmi hátrányok csökkentése, a társadalmi esélyek kiegyenlítése** a leszakadó térségekben mindenki számára, a családpolitikában, a fogyatékosügyben, az idősügyben, a romák rendszerszintű kirekesztésének és a nemek közötti egyenlőtlenségek felszámolásának esetében egyaránt.
7. **Kiemelt feladat – különösen a koronavírusjárvány idején – a lakosság egészségi állapotának javítása és az egészségi állapot egyenlőtlenségeinek mérséklése, mely bizonyosan nem érhető el a társadalmi egyenlőtlenségek érdemi csökkentése nélkül.** A társadalmi egyenlőtlenségek rontják az életminőséget, elszegényedéshez, kirekesztődéshez vezetnek, megbetegítenek, lerövidítik a várható élettartamot, s azon belül növelik a betegségben töltött évek számát.
8. **Az egészségügyi és a szociális ellátórendszert** jogszabályi, strukturális és működési szinten is **egymással összehangolva kell újraépíteni**, szem előtt tartva a rendszerszemléletű, integrált megközelítést.
9. Olyan jól-léti politika megvalósítása a cél, amely **egységes, univerzális, kötelező részvétellel és az érintett intézmények közötti szolidaritáson alapuló társadalom- és egészségbiztosítási rendszerre épül**, s amelynek tisztességes, ellenőrizhető és megfelelő működéséhez a mindenkori kormány a szükséges feltételeket nem a maradékelv alapján biztosítja.
10. Meggyőződésünk, hogy a magyar társadalom valamennyi tagjának jól-létét megalapozó gazdasági és politikai működés feltétele egy **új társadalmi szerződés és az állami szerepvállalás újragondolása**, amely az igazságosság elvére épül, szolidáris a társadalom szegénységben és kirekesztettségben vagy azzal fenyegetve élő tagjaival, ugyanakkor fenntartható, átlátható, kiszámítható, biztonságos jövőképet nyújt mindenki számára.

## 1. A szociális biztonság megteremtése

Ma Magyarországon sokan küszködnek olyan anyagi gondokkal, amelyek az alapvető megélhetésüket; lakhatásukat, megfelelő ételmezésüket, közüzemi számlák fizetését, vagy gyermekeik életét és biztonságát veszélyeztetik. Biztos támogatás nélkül esély sincs arra, hogy a különféle okokból nehezített élethelyzetben élő emberek a saját sorsuk kovácsává válhassanak. Elkötelezett, valódi segítség nélkül nincs módja az emberhez méltó életre.

Megfelelő segítség nélkül nincs lehetőség a talpra állásra, a befogadásra, az integrációra: a folyamatos nélkülözés, megbélyegzettség, kirekesztettség, elszigetelődés biztos út a testi-lelki betegségek felé.

A jelenlegi rezsim milliókat ítél reménytelenségre, kiszolgáltatottságra; a szociális háló lyukain egész települések, településrészek zuhannak ki; az újraelosztási rendszer a szegényektől elvont forrásokat a jómódúakhoz csoportosítja; az érzéketlen társadalompolitika eltékozolja legnagyobb nemzeti kincsünket: az emberek sokszínűségében rejlő értéket.

Az Európai Unió 24 legszegényebb régiójából három magyarországi. Az Észak-Alföld, Észak-Magyarország és a Dél-Dunántúl helyzete évtizedek óta változatlan, a Dél-Alföld pozíciója is egyre hanyatlóbb. A felsorolt régiókban a lakosság egynegyedét fenyegeti szegénység és kirekesztődés. A gyerekek között továbbra is nagyon magas a nélkülözési arány: 15,2% (EU: 6,4%), a három, vagy annál több gyermekeseknél 22% – ez messze a legmagasabb ráta az Unióban (EU: 6,7%)! Kedvezőtlenül alakult a jövedelmek elosztása is. Az ezt jelző Gini-együttható értéke 2006-ban volt a legmagasabb, 33%, majd közel 10%-ot csökkent 2010-re, ezt követően azonban ismét emelkedett. 2018-ban 28,2%-on állt – ilyen negatív tendenciával a hozzánk hasonló adottságú országok közül csak Bulgária „büszkélkedhet”. A járvány alatt kialakult válság során kiderült egy kutatásból, hogy – ha elvesztené a jövedelmét, akkor – az

emberek közel kétharmada egy hónapig se (36 százalék), vagy csak 1-2 hónapig (29 százalék) tudná fizetni a kiadásait. Mindeközben 10-ből 4 embernek (41%-nak) csökkent a jövedelme a koronavírusválság miatt.

Az állam szerepe kulcsfontosságú a forrás- és vagyoneelosztásban, valamint a kollektív szükségletek és a beruházási igények kielégítésében. Az a mód, ahogyan egy kormány a közszolgáltatások, a szociális ellátások finanszírozásához és biztosításához viszonyul, pontosan mutatja értékrendjét, így a jelenlegi kormányzatét is jól tükrözi a szociális kiadások nemzeti össztermékhez viszonyított aránya. Amíg a GDP arányos kiadások tekintetében Magyarországon a szociális védelmi kiadások 1999-től 2009-ig emelkedtek, 19,9%-tól 22,3%-ig, addig 2019-re (az Eurostat legfrissebb adatai szerint) 16,6%-ra csökkentek. Az EU-ban ez átlagosan 28,1%, vagyis, ha arányaiban annyit költenénk, mint egy átlagos uniós tagállam, akkor közel 5000 milliárd forinttal lehetne bővíteni a szociális kiadások forrásait.

Jellemző a kormányra az is, ahogy azokkal bánik, akiknek a nehéz szociális helyzetben lévők segítése a hivatásuk. A szociális szektorban dolgozókat a kormány olyannyira nem becsüli meg anyagilag, hogy jelentős részük elszegényedéstől veszélyeztetve szorul segítségre.

A jelenlegi ellenzéki ajánlat igazságosabb, szolidárisabb társadalom megteremtését ígéri a magyar választóknak. Ennek alapeleme, hogy a bizonytalanságalapú társadalomból – amely szabadsághiányt, függőségi viszonyokat, kiszolgáltatottságot, megaláztatást és szegénységet jelent – el kell jutnunk a biztosságalapú társadalomba, amely a létbiztonság, a szabadság és a partnerség otthona. Ehhez a célkitűzéshez olyan közpolitikai javaslatokat társítunk, amelyek abból indulnak ki, hogy azokkal a magyar társadalom nagy többsége ne csak elviekben értsen egyet, hanem ténylegesen és igazságosan járjon jól.

### **1.1. Szociális minimum bevezetése**

Egyetértünk az Európai Unió Tanácsa 2020 októberében megfogalmazott véleményével: „fontos növelni (...) a minimumjövedelem védelmét a teljes nemzeti szociális jóléti rendszer részének kell tekinteni: a jól megtervezett, integrált, megfelelő és fenntartható szociális ellátások és szolgáltatások hatékony védelmet nyújtanak mindenki számára. A szociális védelmi rendszerekbe történő beruházás hosszú távon értékes társadalmi és gazdasági eredményekkel jár.” A jóléti rendszerbe történő integráció természetesen azt is jelenti, hogy a jóléti rendszer egyes elemeit összhangba kell hozni a bevezetendő garantált minimumjövedelem-programmal.

Az Európai Bizottság és Tanács közös foglalkoztatási jelentéséből kiderül: az uniós minimumjövedelem-rendszerek összehasonlításakor Magyarország Románia és Bulgária után a legrosszabbul teljesítő tagállam (hazai minimumjövedelemnek a 22.800 forintos foglalkoztatást helyettesítő támogatást tekintették). 2019-ben a folyósítható összeg alig haladta meg a szegénységi küszöb ötödét. Ezért arra vállalkozunk, hogy – ezzel elismerve minden honfitársunk társadalmi tagságát, a nemzet közösségéhez tartozását – szociális minimum néven bevezetünk egy méltó minimumjövedelem-rendszert, ami egyidejűleg teremt az embereknek, a családoknak alapvető jövedelembiztonságot, és komoly gazdasági előnyökkel jár az egész társadalomra nézve.

A 2022 után felálló új, a demokratikus pártok szövetsége által létrehozott kormány mindenki számára garantálja a minimális létfeltételeket, megteremti a jövedelembiztonságot. Ennek érdekében olyan szociális minimumprogramot valósítunk meg, amelyben az állam olyan szintre egészíti ki a családok, háztartások összjövedelmét, hogy a szegénységben élőknek ne kizárólag a napi betevő biztosítására kelljen gondolniuk, hanem képesek legyenek megőrizni az egészségüket, lehetőségük legyen képezni magukat, tisztességes munkát keresni, ellátni magukat és a családjukat.

A méltányos összegű szociális minimum esélyt teremt, hozzájárul a lecsúszás megakadályozásához, a szegénység generációkon át történő újra termelődésének a megszakításához. Normatív módon járna, és biztosítaná a társadalomba, így a munka világába való visszailleszkedés első időszakában megjelenő költségeinek (pl. egy állásinterjúra alkalmas ruházat, cipő, utazási költség) fedezetét is.

A szociális minimum összegét az adott háztartástípusra számított létminimum megfelelő arányában határozzuk meg.

## **1.2. Települési támogatási rendszerek újraépítése**

A közigazgatás 2012-es átszervezésével a helyben választott önkormányzatoktól a kormány által kinevezett kormányhivatali és járási szintekre kerültek – sok egyéb mellett – nagyrészt az önkormányzatok szociális jogkörei, intézményei és (a feladatellátáshoz addig sem elégséges) pénzügyi forrásai is. A lokálisan jellemző élethelyzeteket, problémákat helyben ismerik jobban, ezért egyértelműen élet- és célszerűbb az önkormányzatok markánsabb szociális szerepvállalása. Viszont bizonyos tevékenységek könnyebben szervezhetők több település együttműködésével, ezek lehetőségeit mindig helyi szinten kell megvizsgálni, támogatni kell ezeket az együttműködéseket.

A pénzbeli ellátások jó részét elvették a helyi döntéshozóktól. Ezek egy részének visszaállítása indokolt, különösen a szabad felhasználású pénzbeli segélyezése, amelyhez a (legalább részleges, és a szegényebb települések esetén nagyobb arányú) központi normatíva is hozzátartozik. Már csak azért is, mert az sem lehet cél, hogy – a rendszerváltás utáni időszakra jellemző módon – megszámlálhatatlan központi és helyi szabályozásra tagolódjon a juttatások rendszere. A fő irány tehát a törvényi szabályozás és a helyi eljárások kombinációja, valamint – tekintettel a valós szegénységi adatok alakulására –, az önkormányzatok számára az erre szánt források növelése és az átlátható, objektív támogatási feltételek biztosítása, kiszűrve a szubjektív megítélés lehetőségét a rendszerből.

A normatíva mellett fontos a normativitás is, a települési segélyezés nem jelentheti a helyi kiskirályok korlátlan hatalmát a rászorulóknak felett és a diszkrecionális döntések elharapózását. Éppen ezért a szabályozásban is háttérbe kell szorítani a magatartási, életviteli, a magánéletbe beavatkozó elvárások és ellenőrzések lehetőségét, az állampolgárral kapcsolatban a szankcióközpontú viszonyt a szociális segítség primátusának kell felváltania. Ez a rászoruló számára nagyobb kiszámíthatóságot, hatásosabb segítséget jelent, ugyanakkor a szociális szakma iránti kereslet önmagában is növeli a képzettségi szintet és a foglalkoztatást.

Ezen túl szükség van a váratlan élethelyzetek kezelésére is, amikor átmeneti vagy krízistámogatást kell nyújtania az önkormányzatoknak, de ez esetben is az államnak kell nagyobb részben finanszíroznia az ezzel járó kiadásokat.

## **1.3. Otthonápolás**

Az ápolási díjat és a gyermekek otthongondozási díját hozzáigazítjuk a minimálbérhez, megszüntetjük az igazságtalan megkülönböztetés minden formáját. Az otthoni gondozást munkaként ismerjük el. Megerősítjük és integráljuk az otthonközeli ápoló-gondozó szolgáltatásokat és az otthonápolókat támogató állami rendszereket, hogy ne maradjanak a gondozásra-ápolásra szorulóknak segítség, az otthonápolók pedig szakmai segítség, támogatás nélkül.

Az ápolás-gondozás területén olyan területi koordinációs rendszert vezetünk be, mely az egészségügyi, szociális gondozó-ápoló és szakápoló, illetve egyéb támogató szolgálatokat az ellátandó személyek igényeihez igazodóan szervezi meg.

A tartós ápolást-gondozást végző rendszert a jelenlegi ellátórendszer megerősítésével, átszervezésével és fokozatos kapacitásbővítésével kell átalakítani. Az otthonápolás rendszerében integrált ellátásként összekapcsolódik a szociális ellátórendszer gondozó-ápoló szolgáltatása és az egészségügyi ellátórendszer szakápolási rendszere. A hosszú távú cél, hogy minden segítségre szoruló otthonközeli ellátásként kapja meg ezeket a szolgáltatásokat. Ehhez a rendszerhez kapcsolódna a jelenlegi szociális szakosított intézményrendszer, a szakápolási centrumok és a jelenleg kórházi keretek között működő ápolási osztályok munkája. Hosszú távú cél a félprofesszionális és családi gondozók rendszerbe integrálása.

Az egységes, integrált rendszerben a piaci szereplők is megjelenhetnek, de az állami felügyelet biztosítja, hogy a különböző szolgáltatók ellenérdekeltségei és az igénybe vevők kitettsége ne okozzon hátrányt az igénybe vevőknek. Állami/önkormányzati, nonprofit és piaci szolgáltatók egyaránt megtalálhatnák a helyüket, a számításukat, miközben a rászorultak szükségleteit is ki lehet elégíteni. A rendszer nem csak az idősgondozásban, hanem a fogyatékossgal élő emberek, tartós betegségben szenvedők ápolási-gondozási szükségleteire is alkalmazható lesz, az egységes rendszer javítja a költséghatékonyt és a szakmai eredményességet. A rendszer az egyéni szükségletek és a támogató környezet felmérése alapján személyre szabott konstrukcióban a különböző tevékenységek – egészségügyi, szociális, mentálhigiénés gondozási formák – együttes alkalmazásával a lehető legmagasabb szintű ellátást nyújtja.

Arra is figyelemmel kell lenni, hogy a családok, szülők, hozzátartozók jelentős része kényszerből, szolgáltatói és intézményi kapacitás hiányában választja az otthoni gondozást. Ehhez nélkülözhetetlen a szakmai segítség, egészségügyi felügyelet és pszichológiai segítségnyújtás, illetve egyéb támogató tevékenységek. Az otthonápolást végzők tevékenységét sem önmagában, hanem rendszerszintűen, az ápolási-gondozási ellátások más elemeivel összhangban szükséges átgondolni és rendezni.

Megerősítjük az országos otthoni szakápolási hálózat rendszerét. A kellő működési költségek biztosításával növelni fogjuk az otthoni szakápolás óraszámait, az elvégezhető és finanszírozott szolgáltatások körét, összhangba hozva a hasonló tevékenységek rendszerével.

A gyógyíthatatlan betegek számára a hospice szolgáltatásokat rendszerszinten tesszük elérhetővé a meglévő intézményi és alapítványi háttér megtartásával és fejlesztésével. Ne a szerencsén vagy az anyagiakon múljon az, hogy a betegek emberi méltóságuk megőrzésével, a lehetőségekhez képest elfogadható minőségű életet élhessenek.

#### **1.4. Szociális szolgáltatások és intézmények újjászervezése**

A szociális szolgáltatások és intézmények rendszere az elmúlt években egyre kevésbé volt képes ellátni feladatait, így ott több lépcsőben erőteljes fejlesztésekre, kapacitásbővítésekre van szükség.

Az egyik legfontosabb feladat a szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi ágazatban dolgozók bérrendezése és ehhez illeszkedően egy új, átlátható, a valós költségeknek megfelelő támogatást nyújtó, szektorsemleges finanszírozási rendszer kialakítása az ellátórendszerben. A minőségi szolgáltatás alapja, hogy minden településen minden szolgáltatás és intézmény folyamatosan tudja fejleszteni eszközeit, tevékenységeit, ehhez az állam pályázatok útján nyújt fedezetet.

A szolgáltatások, intézmények működését kiterjedt és intenzív módszertani támogatással kívánjuk segíteni, mely magába foglalja a jó gyakorlatok gyűjtését és a sikeres programok támogatott megvalósítását az ágazatban. Az ágazat évek óta súlyos munkaerőhiánnyal küzd, ennek ellensúlyozására a bérrendezés mellett egyéb munkaerőmegtartó intézkedések (szupervízió, szervezetfejlesztés, dolgozói kedvezmények) szükségesek. Fontos a szociális képzési rendszer és a korszerű ismeretekre épülő segítői munka megerősítése.

A szolgáltatási rendszert a XXI. század elvárásainak megfelelően tevékenység alapon kell újjászervezni, a szolgáltatás-szervezés alapját a bürokratikus elvárások helyett az igénybe vevők szükségletei és igényei határozzák meg. Az ellátotti igények megismerésére összefüggő kutatási programokat kell indítani, melyek a szervezeti fejlesztések és kapacitásbővítések alapját adják. Kiemelten fontos az eddig szolgáltatáshiányosnak mutakozó térségekben az ellátórendszer kiépítése, megerősítése, szakemberekkel ellátása.

Az ellátórendszer hatékony működéséhez a szociális és gyermekvédelmi törvény átfogó reformja szükséges, melybe a területen dolgozó szakembereket is be kell vonni – mind a problémák feltárásába, mind a szakmai megoldások meghatározásába. A kormánzatnak meg kell hallania a területen dolgozók szavát.

## 1.5. A szegénység és a kirekesztődés mérséklése

Bár a jelenlegi politikai szereplők kormányzati oldalon sokat tesznek a szegénység és kirekesztődés, mint társadalmi probléma lebecsüléséért, kisebbitéséért, ettől még tény: Magyarország az Európai Unió egyik legszegényebb állama, a valós egy főre jutó fogyasztás alapján a harmadik legszegényebb. Annak érdekében, hogy ez kormányváltás esetén, a ciklus végére ne így legyen, elsődleges cél, hogy végre olyan mérőszámok mentén történjen a célcsoport meghatározása, ami lehetővé teszi az érintettek pontos beazonosítását.

Első lépésként alapvető fontosságú egy átfogó helyzetértékelés elkészítése, majd annak feltárása, hogy milyen valójában a szegénység struktúrája. Az idő sürget, mert főként a gyermekszegénységi mutatók tekintetében nagyon súlyos a helyzet, az időskorúak elszegényedése is felgyorsult, részben a koronavírusjárvány hatására pedig a dolgozói szegénység is egyre nő.

A szegénység és a kirekesztődés veszélyének mérséklése során elsődleges kell, hogy legyen a kirekesztődéssel veszélyeztetett gyermekek számának drasztikus csökkentése, az éhezés minden formájának megszüntetése, a magas színvonalú kisgyermekkorú napközbeni ellátás, a minőségi oktatás feltételeinek és elérhetőségének megteremtése. Nem csupán az emberességi, hanem a fenntarthatósági szempontok is ezt diktálják. Tarthatatlan, hogy napjainkban egy szegénységgel, kirekesztődéssel veszélyeztetett gyermek számára a nehezített, hátrányos családi körülmények olyan meghatározók a jövő szempontjából, mint a legszegényebb országokban. Magyarországon a gyerekek életminőségét és jövőbeni esélyeit leginkább a családi helyzetük határozza meg, ezt a jó minőségű szolgáltatások sem tudják ellensúlyozni, ezért is elsődleges fontosságú a családok, szülők segítése, szülői erőforrásaik megerősítése. A szolgáltatások és lehetőségek onnan hiányoznak leginkább vagy gyenge színvonalúak, ahol a legtöbb veszélyeztetett helyzetű gyermek él.

A szegénység és társadalmi kirekesztődés kockázata továbbra is erős területi koncentrációt mutat, évtizedek óta alig látható változások érzékelhetők ezen a téren a fentiek következtében.

Annak érdekében, hogy a régóta várt érdemi változások elinduljanak, a jól-léti társadalom megteremtése érdekében attitűdváltásra, többletforrásokra, az elköteleződés új módjára és mértékére van szükség. Ennek a legfontosabb mérföldkövei:

- Az érdeemes-érdemtelen szegény megkülönböztetésének megszüntetése a szakmai beszédben és gyakorlatban, társadalmi párbeszéd indítása az emberi méltóság beemelésével, érzékenyítő akciókkal az érintettek intenzív bevonásával.
- A koronavírusjárvánnyal összefüggésben a biztonság újraértelmezése, helyi beszélgetőkörök megteremtésével, célzott médiaakciókkal.
- Az uniós és hazai forrásokból megvalósuló felzárkóztató programoknál az átláthatóság biztosítása és a korrupció mérséklése, megszüntetése.
- A civil szervezetek megerősítése, valódi partnerként kezelése.
- Az országspecifikus ajánlások komolyan vétele.
- A fenntarthatatlan projektek helyett a hosszú távú programfinanszírozásra való áttérés (kis projektektől az egyre összetettebb projektekhez való átmenet finanszírozása, folyamatos mentorálással).
- A párhuzamosságok megszüntetése, az ún. jó gyakorlatok rendszerintegrációja (pl. Tanodák, Biztos Kezdet Házak).
- A helyi húzóemberek megerősítése a célcsoport tagjai közül a vidéki, leszakadó térségekben.

- A segítő szakmák képzési módszertanában a helyi folyamatok befolyásolására képes szakemberré váláshoz szükséges, továbbá a fenntarthatósági és a klímaváltozáshoz kötődő tudáselemek beemelése.
- A védőnői és a szociális munkás életpálya, valamint a mentális egészség megőrzéséhez szükséges feltételek megteremtése, különös tekintettel a HHH-térségekben dolgozókra.
- Közösségfejlesztéssel az autonómia kis köreinek megteremtése, elsősorban a vidéki térségekben a még ott élő humán értelmiségiekre alapozva, a fiatalok aktív bevonásával.

A szegénységet és a kirekesztődést csak komplex, minden területre kiterjedő programokkal lehet jelentős mértékben mérsékelni, így a fenti intézkedések mellett szükség van a lakáspolitikára, a családtámogatásokra, az egészségügyre, a szociálpolitikára, az időügyre, az oktatáspolitikára és a foglalkoztatáspolitikára is.

## 1.6. Gyermekjólét és gyermekjólét

Az országról, a társadalomról és a politikusokról is mindent elmond az, ahogyan a megszületett gyerekek legjobb érdekeit érvényesíti, optimális fejlődésüket támogatja, hogy képességeiket ki tudják bontakoztatni, ahogyan az esélyeket és a hozzáférést biztosítja minden gyermek számára, függetlenül attól, hogy hová és milyen körülmények közé születtek. Ez a megközelítés és gyakorlat jelentős mértékben meghatározza az ország és lakóinak jövőjét és lehetőségeit.

A következő kormánynak felmérésekkel, széleskörű ismeretterjesztéssel, társadalmi, közösségi vitákkal kell tisztázni azokat a sokszor téves vélekedéseket, amelyek a gyerekek fejlődési szükségleteire, az elég jó szülőiség tartalmára, a gyerekek gondozására és nevelésére vonatkoznak, ezekbe a vitákba pedig a szakemberek, szakpolitikusok, politikusok mellett a szülőket, a gyerekeket is be kell vonni. Az elkövetkező években egy olyan megközelítés és stratégia kimunkálására és megvalósítására van szükség, amely a gyermeki jogok figyelembevételével – végrehajtva az ezzel kapcsolatos hazai és nemzetközi kötelezettségeket – egy gazdaságilag és társadalompolitikailag is sokszorosan megtérülő lehetőséget biztosít.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény szerint a gyerekek gondozása és felnevelése elsődlegesen a szülők, a család feladata, de a közösségnek, az államnak minden lehetséges eszközzel segítenie kell őket annak érdekében, hogy ennek a felelősségüknek és feladatuknak meg tudjanak felelni. Az Egyezményt az Országgyűlés 1991-ben jogszabályba foglalta, így ennek végrehajtása is kötelező (lenne). Nem készült ugyanakkor sem végrehajtási rendelet, sem szakmai protokoll az alkalmazáshoz, ezek elkészítését és végrehajtását az új kormánynak kell vállalnia. A gyermekek jogaival és a szülők, közösségek, az állam feladataival kapcsolatosan meglehetősen szélsőséges álláspontok vannak, egyértelművé kell tenni, hogy minden gyermeknek azonosak a jogai, és ebből következnek az állami, közösségi feladatok és kötelezettségek, melyeknek a számonkérhetőséget is magukban kell foglalniuk.

A ma is korszerűnek tekinthető Gyermekvédelmi törvény 1997-es elfogadása óta sok módosításon ment át, ezek alapos felülvizsgálata is a következő kormányzat feladata lesz. A „Legyen jobb a gyerekeknek” 25 éves stratégiát a gyermekszegénység megszüntetésére Magyarországon 2007-ben valamennyi parlamenti párt egyhangúlag megszavazta, végrehajtása azonban nagyon korlátozottan és kevés eredményességgel folyik, e határozatot végre kell hajtani.

A kisgyermekkor meghatározó az egész későbbi élet minőségének és lehetőségeinek megalapozásához, de önmagában is kiemelkedő a fizikai, érzelmi, értelmi fejlődés tekintetében is. Az első 1000 nap (a várandósgondozástól kezdődően) a legfontosabbnak tekinthető időszak a gyerekek fejlődése szempontjából, ezért a következő kormány kiemelt figyelmet fog szentelni a várandósgondozás, – baba- és családbarát – szülészeti, és az első években szükséges feltételek biztosítására minden érintett számára, kiemelt figyelemmel a szegény és bármilyen okból veszélyeztetett, szükséget szenvedő családok és gyerekek jólétére és jól-létére. A hozzáférés és a

magas minőség biztosításával jelentősen csökkenthetők az egyenlőtlenségek, de ez csak holisztikus, rendszerszemléletű megközelítéssel érhető el, az ágazati és a szűk szakmai szempontok helyett az integrált, szakmaközi együttműködés keretében, ahol nem az ágazati költségvetés, hanem az egyéni szükségletek határozzák meg a nyújtandó szolgáltatásokat.

Jó minőségű, komplex programokat kell megvalósítani az oktatásban és azon kívül a gyerekek, szülei és mások számára az önismerettel, családtervezéssel, reprodukzív egészséggel kapcsolatos ismeretek széleskörű megismertetésére, korszerű, interaktív, integrált formában a hazai és nemzetközi tapasztalatok alapján.

A jelenlegi biztosítási alapú egészségügyi ellátást a gyerekek részére 18 éves korukig alanyi jogon kell biztosítani a következő kormánynak, hogy minden gyerek hozzájuthasson a számára szükséges ellátásokhoz. A jelenlegi szűrési és terápiás lehetőségek jelentős bővítésére lesz szükség, ha kell, mobil szolgáltatásokkal, amelyek helybe viszik a szakorvosi, fejlesztő, pszichológiai, mentális egészségügyi szolgáltatásokat, ott ahol ezek nehezen, részlegesen vagy nem elérhetőek.

Fel kell mérni a háziorvosi, házi gyermekorvosi és védőnői hálózat működését, eredményességét, hatékonyságát és azt, hogy a jelenlegi ellátáson hogyan kell változtatni annak érdekében, hogy az egészségügyi szolgálatok megfelelően el tudják látni feladataikat, illetve a hiányzó és helyettesítéssel betöltött álláshelyek megfelelő eszközökkel vonzóvá tehetőek legyenek.

A szülők nevelési, gondozási kapacitásainak és készségeinek bővítését, megerősítését segítő programok széleskörű elérhetőségét kell biztosítani a megerősített helyi alapellátások keretében, a szükségletek felméréseivel, a megelőzés és korai segítségnyújtás előtérbe helyezésével. A hétvégi, szünidei közösségi, családi programok és gyerekek számára biztosított lehetőségek körének jelentős bővítése – sport, kultúra, szabadidő, játék – kiemelt feladat.

A három év alatti gyerekek napközbeni ellátásának kiszélesítését a következő kormány meg fogja valósítani, hogy jelentősen bővüljön a kisgyerekek számára elérhető rugalmas ellátások köre. A GYES-en, GYED-en lévők és gyerekeik számára is biztosítani kell a helyi szolgáltatásokat, a különféle ellátások iránti szükségleteiket fel kell mérni, valamint változtatni szükséges a jelenlegi aránytalan támogatáson, a GYES összege 13 éve nem emelkedett. Az új ellátási formák (családi, munkahelyi, mini bölcsőde) szakmai és működési követelményei nem megfelelőek, több ellátási forma nagyon drága, így a szegény és hátrányos helyzetű gyerekek számára nem elérhetőek.

A kötelező óvodáztatás során többféle probléma merül fel a feltételek, elsősorban az óvodapedagógusok és segítők alacsony száma és jelentős fluktuációja, a zsúfoltság, az egyenetlen szakmai színvonal okán, ezen az új kormány változtatni szándékozik, hogy valódi esélyteremtést és minden gyerek számára jó minőségű szolgáltatást biztosítson, ideértve a speciális szükségletű gyerekek integrált, befogadó ellátását is. Meg kell vizsgálni, hogyan lehetne jobban integrálni a különféle ellátásokat (bölcsőde, óvoda, más rugalmas napközbeni ellátások), és az eredmények alapján a szükséges változtatásokat az új kormány meg fogja valósítani. A Biztos Kezdet Házak esetében vissza kell térni a kitűzött célok eléréséhez, a befogadást, integrációt segítő gyakorlat alkalmazásával, a szolgáltatások kiszélesítésével, jobb elérhetőségével.

A családtámogatási rendszer minden elemében alapos elemzésre és átgondolásra szorul, mivel a hozzá kapcsolódó szakpolitikai üzenetek ellentmondóak, az ellátási formák pedig igazságtalan és aránytalan helyzeteket teremtenek. A demográfiai folyamatokat érdemben nem befolyásolják az intézkedések, a nők munkaerőpiaci helyzetét, a karrier és a magánélet összehangolását nem segítik. Az elköltött költségvetési pénzek hatékonysága nem megfelelő, és az eredetileg kitűzött célok más módon eredményesebben és igazságosabban lennének elérhetőek. A 13 éve változatlan családi pótlék jelentős emelése az első lépések között kell, hogy megtörténjen.

Szükséges a helyi, közösségi alapellátásokhoz rendelt erőforrások jelentős növelése, a családból való kiemelés megelőzése, és minden esetben a gyerekek egyéni fejlődési szükségletei szerinti leginkább megfelelő elhelyezési formák biztosítása. Támogatandó a szülők és más családtagok bevonása és a

partneri együttműködés, a hatékony és eredményes technikák, módszerek alkalmazása (közvetítés, családi csoportkonferencia).

A veszélyeztetett gyerekekkel és a kritikus helyzetű, krízisben lévő családokkal kapcsolatos erőforráshiányos és szankcionáló megközelítés felerősödése miatt szükséges a döntéshozók, szakemberek és a közvélemény attitűdjének megváltoztatása, amit tájékoztatással, adatokkal, hiteles információkkal kell elérni.

A gyermekvédelmi szakellátásba (családjukból kiemelésre) kerülő gyerekek száma a hazai és európai uniós szakpolitikai törekvések ellenére nő, elhelyezésük minősége pedig nagyon leromlott a megfelelő erőforrások szűkössége, így a rendelkezésre álló pénz és a súlyos szakemberhiány miatt. A nevelőszülők jó minőségű felkészítése, támogatása, megbecsültsége és a hosszútávú intézménykiváltási stratégia, családi-közösségi elhelyezés biztosítása, a vérszerinti családok segítése a hazagondozás érdekében az új kormány kiemelt feladata lesz.

Fontos kötelezettség az intézménykiváltással, gyermekjóléttel és gyermekvédelemmel kapcsolatos stratégia kialakítása a hazai és nemzetközi szakmai szabályoknak megfelelően, a gyermeki jogok alkalmazásával, amely a védelmet, a megfelelő szolgáltatások-ellátások nyújtását és a gyerekek aktív részvételét, véleményük meghallgatását és figyelembevételét jelentik minden őket érintő kérdésben.

Meg kell határozni, hogy milyen tervezési, megvalósítási, monitorozási és értékelési modell mentén lehet hatékonyabbá és eredményesebbé tenni a gyerekek és családok támogatására és segítésére fordítandó erőforrásokat. E módszerek és eredményeik kommunikációja jelentősen befolyásolhatja a közvéleményt annak érdekében, hogy értse és támogassa: mindannyiunk közös felelőssége és feladata valamennyi Magyarországon élő ember jóléte és jól-léte, kiemelten a gyerekeké, és ennek megvalósítása az emberiség, jogi, szakmai szempontok mellett jelentős gazdasági előnyökkel is jár az egész közösség számára.

Az Európai Unió által kidolgozott és a tagállamok által egyhangúlag támogatott, az elkövetkező években jelentős lehetőséget biztosító szakpolitikai eszközei a közelmúltban elfogadott Gyermekjogi Stratégia és az ahhoz kapcsolódó, a gyermekszegénység csökkentését célzó Gyermekgarancia program, melyek hozzájárulhatnak a gyerekek szegénységének és a társadalmi kirekesztés veszélyének csökkentéséhez, hozzáférést jelenthetnek szolgáltatásokhoz, kiemelten az egészségügyi ellátáson, oktatáson, lakhatási feltételek megteremtésén és a kisgyermekkor programokon keresztül. Az ehhez szükséges erőforrások a hazai helyzet elemzését követő szükséges átcsoportosításokkal és az EU által biztosított támogatásokból fedezhetők.

A magyarországi gyermekszegénységről és a gyermekes családok élethelyzetéről nincsen elég és minőségi adat, információ, különös tekintettel a speciális szükségletű, hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyerekekről és családokról, márpedig ez feltétlenül szükséges ahhoz, hogy az új kormány megfelelő intézkedéseket hozzon, módosítsa a jogi szabályozást. Integrált, elektronikus felmérési és dokumentációs rendszerre van szükség, hogy a gyerekek szükségletei szerinti segítséget biztosítani lehessen valamennyi fejlődési területen (fizikai, érzelmi, értelmi, környezeti), valamint nyomon követhetők legyenek a szakmai tevékenységek, együttműködések és a hiányzó szolgáltatások, számonkérhetőek az elvégzett és el nem végzett feladatok.

### **1.7. Lakhatási minimum biztosítása<sup>1</sup>**

Magyarországon lakhatási válság van. Mintegy 3 millió embert, a lakosság harmadát érinti a lakhatási szegénység. Ahhoz, hogy a helyzet változzon, szükség van arra, hogy változzanak a szociálpolitikai megközelítések, a gyakorlat és a közvélekedés.

---

<sup>1</sup> <https://lakhatasiminimum.hu/>

Több lakhatással foglalkozó szervezet évek óta dolgozik a lakhatási szegénység felszámolásán, a lakhatás ügye mellett elkötelezett új kormány pedig vállalja javaslataik beépítését a kormányzati programba.

- A lakhatás legyen az alaptörvényben rögzített alapjog.
- Azonnal hatályon kívül kell helyezni a hajléktalanság kriminalizációjáról szóló jogszabályt.
- Azonnal hatályon kívül kell helyezni az „önkéntes lakásfoglalás” kriminalizációjáról szóló jogszabályt.
- Legyen a szociális különbségek csökkentését, a megfizethető lakhatást célul kitűző, felelősségteljes lakáspolitikát Magyarországon. Ennek elengedhetetlen feltétele, hogy a kormányzaton belül legyen felelős szerve a lakáspolitikának, valamint készüljön el egy széles körű szakértői és társadalmi konszenzuson és kutatáson alapuló, hosszútávú, állami lakhatási vízió és stratégia.
- A lakáspolitikai központi költségvetési forrásait úgy kell meghatározni, hogy legalább a mindenkor éves GDP 1 százalékát lakáscélra költjük. Ezen belül a lakáscélra költött központi források legalább fele célzottan a lakásszegénységben élőket támogassa. 2020-ban a központi kormányzat tizenegyszer annyit költött szociálisan nem célzott, mint rászorultság alapján megítélt támogatásokra. Ezen az arányon változtatni kell ahhoz, hogy javuljon a lakáshelyzet, a szociálisan célzott támogatások arányát növelni kell a központi költségvetésben.
- A jelenleginél jóval kiterjedtebb köztulajdonú és támogatott bérlakásszektorra van szükség, ideértve a szociális lakásügynökségek vagy nonprofit lakástársaságok által kezelt lakásokat is. Az önkormányzatokat ösztönözni és támogatni kell a hasonló programok bevezetésében, a központi államnak pedig központi kezelésű programot kell indítania. A megfizethető bérlakásszektor hosszú távon is nonprofit formában kell megtartani, illetve általános szabályként a lakhatásra fordított közösségi költség hosszútávon szolgálja a nonprofit bérlakás szektor megerősödését.
- Az önkormányzati bérlakások elosztási szempontjairól szóló keretszabályozásnak biztosítania kell, hogy a támogatott bérlakásokban valóban arra rászorulóknak lakhassanak, és a lakbérek arányosak legyenek a családok fizetési lehetőségeivel.
- Törvényileg meg kell tiltani az állami és önkormányzati lakásokból és intézményekből való elhelyezés nélküli kilakoltatásokat. A hajléktalanná válás és ezen belül különösen a gyermekes családok és más sérülékeny csoportok hajléktalanságának a megelőzése alapvető társadalmi érdek, amely már a jelenleg hatályos jogszabályok értelmében is állami feladat.
- Az ország minden településén egységes feltételek mellett igénybe vehető (normatív) és – a 2015 előtti, inkább jelképesnek tekinthetőnél – magasabb összegű, központi költségvetésből finanszírozott lakásfenntartási támogatásra van szükség, hogy az alacsony keresetű családok méltó lakáskörülményei biztosítva legyenek.
- Az ország minden településén elérhetővé kell tenni az adósságkezelési szolgáltatást és adósságcsökkentési támogatást központi költségvetési finanszírozásból. Az adósságkezelési szolgáltatás 2015-ös megváltoztatása óta nagyon sok önkormányzat leszűkítette az adósságkezeléssel kapcsolatos szolgáltatások körét és a kezelhető adósság összegét is. A szolgáltatásokat bővíteni kell és a kisebb településeken is elérhetővé kell tenni. A pénzügyi támogatások mellett erőteljesebb hangsúlyt kell fektetni a hosszútávú családgondozásra és a prevencióra is, valamint szükséges a magáncsőd intézményének a jelenleginél szélesebb körben való elérhetővé tétele, ami nélkül sok szegény háztartás számára reménytelen az adósság rendezése.

- A magánbérleti szektort átláthatóvá, kiszámíthatóvá és biztonságossá kell tenni a lakástörvény módosításával és egy felelős központi szerv létrehozásával. Szükséges a bérlők és bérbeadók biztonságának növelése a magánbérletek regisztrációs rendszerének létrehozásával, a bérlői és kiadói jogok pontosabb meghatározásával, a felmondási idő meghosszabbításával, a bérbeadó jóváhagyása nélküli lakcímbjelentés lehetőségének megteremtésével, vitás ügyek esetére mediációs lehetőségekkel.
- A hosszútávú lakáskiadást jövedelmezőbbé kell tenni a rövidtávú szálláshely kiadáshoz képest. A rövidtávú szálláshely kiadás feltételeit szigorítani kell, a társasházak számára fizetett hozzájárulást kötelezővé kell tenni, a lakások turisztikai célú hasznosításának napjait érdemes maximalizálni.
- Központilag finanszírozott, célzott lakhatási programokat kell bevezetni a hajléktalan emberek számára, az átmeneti elhelyezést biztosító intézményekből a tartós, megfizethető lakhatásba való kilépés csatornáit bővíteni kell. Törvénybe kell foglalni, hogy a hajléktalan családok támogatott bérlakásra, illetve átmeneti elhelyezésre jogosultak, ezáltal érvényre kell juttatni a gyermekvédelmi törvény azon rendelkezését, hogy gyermekeket tilos kizárólag anyagi okokból elválasztani a szüleiktől.
- Hasonló módon, célzott lakhatási programokat kell bevezetni a fogyatékossgal élő emberek számára. Az intézményi ellátásból kivezető, önálló lakhatást biztosító utakat kell kiépíteni. Szükséges az állami és önkormányzati akadálymentes bérlakások építése, szükség esetén a meglévők akadálymentesítése. Magántulajdonú lakások esetén, az akadálymentesen használható lakások tulajdonosait ösztönözni kell arra, hogy mozgássérült bérlőknek adják bérbe lakástulajdonukat.
- Szükséges a nonprofit bérlakásszektor szabályozási környezetének kedvezővé tétele: az adózás, biztosítás és közfinanszírozás szabályai biztosítsanak kedvező feltételeket a lakásügynökségek, lakásszövetkezetek, lakástársaságok és más nonprofit alapon működő, megfizethető lakhatást biztosító kezdeményezések számára.
- A kormányzati források mellett a jelenleginél szélesebb körben biztosítani kell az uniós források lakáscélú felhasználását, hozzájárulva ezzel a megfizethető bérlakásállomány bővüléséhez és az energiaszegénység felszámolásához.
- A magyarországi lakásállomány mind lakásminőség, mind energiahatékonyság terén lesújtó állapotban van. Nagyléptékű lakossági felújítási programot kell elindítani, melynek hosszútávon kiszámítható ütemezésben és feltételekkel kell működnie és szociálisan célnak kell lennie. A támogatott felújításoknak csökkenteniük kell az épületek energiaigényét és növelniük a hatékonyságát.
- Az energiaszegénység felszámolásához a rezsicsökkentés helyett egy fenntartható és igazságos szabályozási rendszert kell bevezetni, amely garantálja az alapvető energiaszükségletekhez való hozzáférést, míg gátolja a pazarló túlfogyasztást. Mintegy 4 millió – túlnyomó részt alacsony jövedelmű – ember használ a fűtéshez szilárd tüzelőanyagot. Ezért a szociális tüzelőanyag program reformjára és kiterjesztésére is szükség van.
- A lakhatási helyzet és a lakhatási körülmények javítása során minden közpolitikai eszköz alkalmazásának (állami és önkormányzati bérlakások építése, átépítése, felújítása, magántulajdonú lakásokra vonatkozó intézkedések) a hosszútávú környezeti fenntarthatóság, a károsanyag kibocsátás csökkentése és a klímavédelem/klímaadaptáció jegyében kell megvalósulnia. A jövő lakhatási és lakáspolitikája csak zöld lehet.
- A lakhatással kapcsolatos eladósodás, a lakásvesztés megakadályozása, illetve a hajléktalanságból való kivezetés érdekében is elengedhetetlen a szociális munka

finanszírozásának növelése, a szociális szakma anyagi megbecsülésének megteremtése, a szociális szférában dolgozók szakmai fejlődésének biztosítása.

### 1.8. Paradigmaváltás az időspolitikában

A különböző kutatások felhívják a figyelmet arra, hogy a XXI. századi közpolitikákban egyre nagyobb teret foglal el az a célkitűzés, amely szerint az idősek legyenek képesek arra, hogy fenntartsák függetlenségüket, önálló, aktív életvitelüket, egészségüket, közreműködésüket a társadalomban, az évek növekvő száma mellé minőség is társuljon.

Ezt mutatja az is, hogy változóban van a társadalom- és orvostudományban az időskorhoz kötődő negatív szemléletmód, mely az öregedést rossz egészségi állapothoz, funkcionális hanyatláshoz, elszegényedéshez köti. A közpolitika feladata e negatív folyamatokat késleltetni, megakadályozni.

- A nemzetközi egyezményekhez való csatlakozás és egy Idősügyi Törvény megalkotása garantálhatja az idősödő emberek és az idősek méltó megbecsülését.

A várható élettartam jelentősen növekedett, egyre több az iskolázottabb idős ember, akik a nyugdíjazást követően is valamilyen értelmes elfoglaltságra, fizetett vagy önkéntes munkára vállalkoznak. Ezért fontos, hogy az idősek társadalmi részvétele mérhetően emelkedjen.

- Az újonnan alakuló kormány elismeri a tevékeny időskor intézményeit az oktatásban, a foglalkoztatásban, a döntéshozatalban. Támogatja az atipikus munkaformákat, az önkéntes munkát, az élethosszig tartó tanulást, a civil szervezetek, közösségek tevékenységét és a döntéshozatalban is számít az idősek tapasztalatára.
- Az Orbán-kormány 2010-ben megszüntette az Idősügyi Tanácsot, az időseket tömörítő országos érdekvédelmi szervezeteket nem fogadta el partnerként. Az új kormány kívánatosnak tartja részvételüket az érdekegyeztető fórumokban.

A szociális biztonság megfelelő nyugdíjrendszert feltételez, amely figyelembe veszi az inflációt és a bérek növekedését is. 2010 után az Országgyűlés durván beavatkozott a nyugdíjrendszerbe, hátrányosan érintve az idős nemzedéket, különösen a korábban nyugdíjba vonulókat. Meredeken csökkent az ellátásokra fordított összeg. Míg 2010-ig a GDP 11,2%-át fordították nyugdíjkiadásokra, 2019-re ez az arány 8,3%-ra csökkent, miközben a szolgáltatások ára emelkedett. Az idősek relatív elszegényedése tömeges méreteket öltött. Több mint félmillióan kapnak a létminimumnál kevesebb ellátást. További joggyengítést jelentett, hogy a 2011-ben elfogadott Alaptörvényből kimaradt a társadalombiztosítás, mint a szociális biztonság megteremtésének eszköze. Súlyos következményekkel járt a rokkantnyugdíjakkal a társadalombiztosításból való eltávolítása 2012-ben.

- Az új kormány garantálja rövidtávon a nyugdíjrendszer és a szociális ellátások felülvizsgálatát, közép- és hosszabb távon tisztességes és igazságos rendszerré átalakítását, finanszírozását, a Társadalombiztosítás és Önkormányzatának, mint szerzett jog őrzőjének visszaállítását.

Az idősek életminősége akkor őrizhető meg hosszútávon, ha a szociális biztonság mellett kiemelt cél az egészség minél hosszabb ideig való megőrzése. Ez az egyénnek is és az államnak is érdekében áll. A 65 év felettieknek 28%-a tartja rossznak egészségi állapotát. 2021-ben a több mint 30 ezer koronavírusáldozat többsége idős volt!

- Ezért feladatának tartja az új kormány, hogy először kisebb projektekben, majd az egész országban a betegségek megelőzésében, gyógykezelésükben, rehabilitációjukban elérhetővé váljanak a személyre szabott egészségügyi és szociális szolgáltatások.
- A szükségletekhez igazított Integrált Szociális és Egészségügyi Rendszer (ISZER) megtervezését és bevezetését a ciklus végéig a kormány megvalósítja. Ennek keretében lehetőség nyílik arra,

hogy a tartós ápolás és gondozás megszervezése – minél tovább – az idős emberek saját otthonában, illetve olyan jól szervezett, minőségileg ellenőrzött intézményekben kerüljön sor, amelyekben az elmúlás pillanatáig megőrizhető az idősek emberi méltósága.

- Az ápolásbiztosítás bevezetését ezzel párhuzamosan, ebben a ciklusban elindítjuk – a garantált, jó minőségű, személyre szabott ápolási szükségletek támogatása érdekében.

### **1.9. A mentális egészséggel foglalkozó ellátórendszerek integrációja és fejlesztése**

Napjainkra Magyarországon a mentális zavarok – előfordulási gyakoriságukat és népegészségügyi kockázatukat tekintve is – felzárkóztak a szív- és érrendszeri megbetegedésekhez, rövid időn belül át is vehetik a vezető szerepet, ráadásul ma már tudományos evidencia, hogy folyamatosan romló életminőséget, szomatikus egészségkárosodást, csökkenő várható élettartamot is előidézhetnek. A jelenség súlyát jól mutatja, hogy a mentális betegségek gyógyítási költségei és az általuk előidézett összes társadalmi veszteség Magyarországon meghaladja a GDP 3 százalékát. A jelentős egyenlőtlenségekkel küzdő és járvány sújtotta magyar társadalomban a családok érzelmi és egzisztenciális megpróbáltatásai, valamint a gyermekek, a serdülők és a fiatalok körében drámai mértékben jelentkező mentálhigiénés problémák néhány év múlva a felnőtt lakosság mostaninál is nagyobb méreteket öltő pszichés és pszichoszomatikus (kardiovaszkuláris, légzőszervi, daganatos, emésztőrendszeri és autoimmun) megbetegedéseit fogják okozni, ezáltal még nagyobb társadalmi és gazdasági terhet okozva.

Éppen ezért a mentális egészség megőrzése kulcsterület, melyben elválaszthatatlan egymástól az egészségügyi és a szociális megközelítés: a mentális betegségek megelőzése és kezelése kizárólag szektorok közötti szoros együttműködésben lehet szakmailag, társadalmilag és gazdaságilag egyaránt hatékony.

Magyarországon egy olyan pszichiátriai és mentálhigiénés ellátórendszerre van szükség, amelyben a közfinanszírozott egészségügyi és szociális ellátások jó színvonalúak, mindenki számára, lakóhelytől és társadalmi helyzetétől függetlenül hozzáférhetőek, az eltérő egyéni szükségleteknek megfelelően kellően differenciáltak, valamint egymással jogszabályi szinten is összehangoltan és megfelelő finanszírozással működnek. Ez kizárólagos állami felelősség, melyet önálló mentálhigiénés törvényben kell rögzíteni.

Az új kormány a következőket vállalja:

- A lakosság mentális egészséggel kapcsolatos tudásának fejlesztése célzott prevenció és antistigma programokkal; a mentálhigiénés ismeretek iskolai tantervbe emelése; az óvodai és iskolapszichológusok létszámának, bérezésének, infrastruktúrájának fejlesztése; online információs és edukációs felület létrehozása.
- A kórházi pszichiátriai osztályok, a pszichiátriai rehabilitációs intézmények, a pszichiátriai és addiktológiai gondozók, a közösségi és nappali pszichiátriai ellátást nyújtó intézmények antistigma-szemponthoz történő felújítása és modernizálása.
- Az egészségügyi és a szociális pszichiátriai, mentálhigiénés ellátórendszerekben dolgozók bérrendezése, folyamatos szupervíziójuk biztosítása; a meglévő gyermek- és ifjúságpszichiátriai ellátások – különös tekintettel a koronavírusjárvány gyermekeket és serdülőket súlyosan érintő mentálhigiénés következményeire – azonnali és jelentős mértékű költségvetési támogatása.
- A civil fenntartású közösségi ellátók, valamint a beteg- és hozzátartozói szervezetek kiemelt anyagi támogatása; a jó gyakorlatok azonosítása és elterjesztése.
- Az alapellátás fejlesztése a háziorvosok pszichiátriai és mentálhigiénés továbbképzésével, az alapellátás megerősítése pszichológusokkal és mentálhigiénés szakemberekkel.
- Országos hálózatot alkotó, az ellátás széles spektrumát lefedő, alacsony küszöbű mentálhigiénés centrumok kialakítása.

- A korai fejlődés jelentőségét elismerő, a traumatudatos szemléletet alkalmazó szolgáltatások széleskörű, minden társadalmi réteg számára és minden településen elérhető biztosítása.
- A családon belüli erőszak áldozatainak és tanúinak segítséget nyújtó krízispontok létesítése.
- Új ellátási formák kialakítása: hajléktalanokra specializált pszichiátriai ellátás, magas biztonsági fokozatú pszichiátriai osztály, kor- és szükségletspecifikus szakellátások létrehozása.
- A kábítószeres, alkohol, gyógyszerek abúzszerű használatának és más függőségek legjobb ellenszere nem az elrettentés és a büntetés, hanem a lelki egészség megőrzésének támogatása, a társadalmi (civil) kontroll erősítése. A Kábítószerügyi Egyeztető Fórumok szakemberekkel és szakmai tartalommal történő újjáélesztése, helyi viszonyokhoz illeszkedő drogstratégiák megalkotása, kormányzati források biztosítása közösségi terek kialakítására, pszichoszociális ellátásokra és alacsony küszöbű szolgáltatásokra.
- Az intézményi kapacitások és férőhelyek (mind az egészségügyi, mind a szociális ellátásban) megfelelő elosztása, fejlesztése, korszerűsítése a jelentős területi egyenlőtlenségek csökkentése és a hozzáférés javítása érdekében. Olyan szolgáltatási modell bevezetése, melyben a közösségbe ágyazott szociális alapellátások és az egészségügyi járóbeteg-szakellátások széles körére épülnek rá az egészségügyi fekvőbeteg-szakellátások és a szociális intézményi szakellátások kisebb kapacitásokkal.
- A bentlakásos intézmények ellátórendszerben betöltött „végállomásszerepének” fokozatos csökkentése a támogatott lakhatás férőhelyeinek jelentős bővítésével és az intézmények rehabilitációs szolgáltatásainak fejlesztésével.

### **1.10. A társadalmi innovációk támogatása**

„A szociális innováció célja, hogy a munkafeltételek, az oktatás és az egészség javítása, valamint a közösségfejlesztés, illetve a sürgető társadalmi problémák, pl. a szegénység és a megkülönböztetés elleni fellépés révén javulást érjen el az EU polgárai számára az élet különböző területein. A hatóságok, a civil társadalom, a tudományos élet képviselői és a vállalkozások bevonása révén Európa hathatósan kezelheti mindazokat a közös problémákat, melyek már régóta megoldásra várnak.” (EU Bizottság 2021)

A társadalmi innováció összetett és sürgető társadalmi kihívásokra adandó válaszok megtalálásában segít. Egyszerre támaszkodik az új tudományos eredményekre és a helyi szereplők tapasztalataira és helyismeretére, így megalapozott, új, a helyi sajátosságokhoz legjobban illeszkedő válaszok szülehetnek a társadalmi problémákra és kihívásokra. A társadalmi innováció esetében kiemelten fontos szerepe van az újonnan létrejött hazai és nemzetközi együttműködéseknek, partnerségeknek. A társadalmi innováció célja új közösségi szintű szolgáltatások kialakítása, a létező szolgáltatások tartalmának megváltoztatása és átszervezése.

A társadalmi innovációk közül azokat támogatjuk, amelyek hozzájárulnak a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez, a szociális biztonság és jogok sérülése, a szegregáció, az előítéletek, a szolgáltatási hiányok és fontos más közösségi kérdések köré szerveződnek. Támogatjuk azokat a civil kezdeményezéseket, amelyek holisztikus szemléletet képviselnek, s ez alapján több szakma együttműködésével érnek el eredményeket, járulhatnak hozzá az egyének, közösségek jól-létéhez.

Ennek érdekében a túlzott adminisztrációs kötelezettségeket felülvizsgálva a pályázatokat elérhetővé tesszük a megfelelő szakértelemmel rendelkező közösségek számára.

A kormányzat elkötelezett lesz amellett, hogy a XXI. század társadalmi és környezeti kihívásaira választ adó foglalkoztatási és szociális pilot-programokat valósítson meg és ezeket megengedő szabályozási környezetet teremtsen a jól-lét és fenntarthatóság előmozdítása érdekében. Így a négynapos munkahét széleskörű elterjesztése érdekében ösztönzi a munkavállalók kiszolgáltatottságára, a

túlmunka elvárására és a merev munkaszervezési gyakorlatokra épülő munkaerő-piac átalakulását, népszerűsíti és segíti az értékmegővítés és értékteremtés különféle formáit

## 2. Esélyegyenlőség

Visszaállítjuk az Egyenlő Bánásmód Hatóságot, mert az egész magyar társadalom elemi érdeke, hogy kiszűrje a társadalomban előforduló, bármilyen okból hátrányt vagy megkülönböztetést, kirekesztést elszenvedőket érő jogsértéseket. Ismét megteremtjük a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok ombudsman intézményét.

### 2.1. Önrendelkező élet a fogyatékossgal élő személyek számára

Az a célunk, hogy Magyarországon a fogyatékossgal élő emberek bárki mással azonos módon – a valóságban, a mindennapi megélés szintjén és nem csak elvi síkon – tudjanak önálló életet élni. A fogyatékossgal élő embereket a társadalom többsége még ma is beteg embernek tekinti, pedig a hazánk által 2007-ben ratifikált ENSZ Egyezmény a fogyatékossgal élő személyek jogairól (továbbiakban CRPD) megerősíti, hogy „a fogyatékossgal élő személyek és az attitűdbeli, illetve a környezeti akadályok kölcsönhatásának következménye, amely gátolja őket a társadalomban való teljes és hatékony, másokkal azonos alapon történő részvételben.” Ez azt jelenti, hogy az embereket elsősorban nem a látás-, hallás-, mozgás-, értelmi károsodásuk, vagy siketvakságuk, autizmusuk, illetve pszichiátria betegségük teszi fogyatékossgal, hanem a társadalomban, a környezetükben meglévő akadályok, a velük szemben gyakran tanúsított előítélet és a korábban megépített és kialakított, a fogyatékossgal élő emberek igényeit figyelmen kívül hagyó fizikai és kommunikációs környezet korlátai.

Semmit rólunk nélkülünk!

- A fogyatékossgal élő embereket minden őket érintő ügyben partnerként kell bevonni.
- Elengedhetetlen az érdekvédelem megerősítése, függetlenítése a kormányzattól és a politikai oldalaktól.

A fogyatékossgal mindenki ügye!

- A fogyatékossgalügyi politika horizontális ügy, nem csak a speciálisan fogyatékossgal élő embereket célzó részterületeken kell figyelembe venni, hanem minden közpolitikában.
- Akiről nincs adat, az nem számít! A fogyatékossgal élő emberekről is legyenek adatok a statisztikai adatgyűjtésekben – nemek szerinti bontásban.
- A fogyatékossgal élő emberekre és a nőkre vonatkozó szabályozások vegyék figyelembe a fogyatékossgal élő lányok és nők szempontjait.
- Befogadó költségvetés készüljön a fogyatékossgal élő emberek jogait figyelembe vevő hatásvizsgálatok elvégzésével, felmérve a fogyatékossgal élő személyeknek az adott területen való egyenlő részvételéhez szükséges költségeket.

Valódi akadálymentességet a fogyatékossgal élő embereknek jogaik, önrendelkezésük és esélyegyenlőségük biztosítására!

- Az egyetemes tervezés módszerével mindenki számára egyenlő esélyű hozzáférés valósítható meg. Ez a tervezési módszer nyertes-nyertes helyzetet teremt ép és fogyatékossgal élő emberek számára egyaránt.
- Le kell bontani a meglévő fizikai és infokommunikációs, jogi és szemléletbeli akadályokat, meg kell szüntetni, hogy európai uniós és hazai közpénz támogatásával olyan kutatás, termék,

szolgáltatás, fizikai és infokommunikációs környezet jön létre, amely bárki számára, így a fogyatékosokkal élő emberek számára is, nem hozzáférhető, nem használható.

- Létre kell hozni egy Akadálymentességi Monitorozó Testületet.

Támogatott döntéshozatal!

- A gondnokság gyors, határozott, mindenkire kiterjedő felülvizsgálata, a bíróságok továbbképzése.
- Bár az új Polgári törvénykönyv bevezette a támogatott döntéshozatal intézményét – nem törölte el sem a teljesen, sem a részlegesen korlátozó gondnokságot; mai napig magas a cselekvőképességet teljesen, illetve részlegesen korlátozó gondnokság alatt álló emberek száma.

A családok terheinek csökkentése!

- Mindenki számára elérhető, jó minőségű, hozzáférhető szolgáltatások mindenütt az országban mindenkinek, tekintet nélkül az anyagi helyzetükre! A fogyatékosokkal élő emberek önálló életvitelének biztosítása minden tekintetben – ez az az átfogó cél, amelyet a társadalompolitikai intézkedéseknek elő kell segíteniük.
- Az egészségügyi ellátás és a rehabilitációs szolgáltatások nem azonos alapon biztosítottak a fogyatékosokkal élő emberek, illetve a többi ember számára, ezen változtatni kell!
- Szociális alapellátás: a fogyatékosokkal élő emberek önálló életvitelét biztosító szociális szolgáltatásokat saját közösségükben kell biztosítani igény szerint a nap 24 órájában, az igények szerinti kapacitással – a reggeli, az esti és a hétvégi időszakokban is.
- Bentrakásos intézmények: a fogyatékosokkal élő emberek lakhatását saját környezetükben kell biztosítani – megfelelő szolgáltatási gyűrű megteremtésével.

Igazságot szolgáltatunk a rokkantsági ellátás kérdésében!

- Az érintettek bevonásával döntünk a jelenlegi rokkantsági ellátás reformjáról, nyugdíjszerűen vesszük figyelembe a szolgálati időt és a keresetet. Egyúttal kárpótoljuk mindazokat, akiket az alaptörvényellenes korábbi döntés miatt anyagi kár ért.
- Biztosítjuk a foglalkoztatási rehabilitáció elérhetőségét és megfelelő minőségét, valamint intézkedéseket teszünk annak érdekében, hogy mindenki tisztességes jövedelemmel rendelkezzen.

## 2.2. A nők helyzete

Az új kormány lesz a rendszerváltás óta az első, mely elismeri, hogy a természet kizsigerelésére és a nők ingyenes és alulfizetett gondoskodására, gyermek-, beteg- és idősgondozási tevékenységére, érzelmi és házi munkájára, közösségeket összetartó erőfeszítésére, azaz kizsákmányolására épülő, az egyenlőtlenségek növekedésének irányába haladó, egyre kevésbé biztonságos világ nem fenntartható.

Tisztában van és elkötelezett az esélyegyenlőség, a szolidaritás és a gondoskodás értékei, a nemek egyenlősége, úgyszintén mint demokratikus érték iránt, explicit módon politikai prioritásként kezelve azt. Valamennyi szakpolitikájában szem előtt tartja a nemek közti egyenlőtlenségek tényeinek vizsgálatát, döntéseit nemekre lebontott statisztikákra alapozva hozza meg, illetve monitorozza a célok megvalósulását. Olyan költségvetést készít, mely a nők alárendelt társadalmi pozíciójának megszüntetése és a nemek közti egyenlőtlenségek csökkentésének irányába hat.

Egy ország gazdasági és társadalmi sikeressége nagyban függ attól, hogy a lánygyermek és a különböző társadalmi csoportokhoz, generációkhoz tartozó, különböző egészségi állapotú nők minden területen egyenlő esélyekkel indulnak-e a férfiakkal; alanyi emberi jogaik, önrendelkezéshez,

szükségeik kielégítéséhez, érvényesülésükhöz és érdekérvényesítésükhöz fűződő gazdasági és szociális jogaik egyenlő mértékben biztosítottak-e. Magyarország csak akkor lehet sikeres ország, ha minden területen megteremti a férfiak és a nők közötti esélyegyenlőséget.

A kisgyermekkorú nevelés, az alap- és középfokú, valamint a felsőoktatási rendszer alapelvei közt szerepelnie kell a nők és férfiak közti egyenlőség előtt álló akadályok felszámolásának és a teljes egyenlőség előmozdításának. Ennek kulcsterülete a pedagógusok és a nevelésben dolgozó szakemberek nemek egyenlőségével kapcsolatos tudatosságának erősítése, ismereteinek növelése a pedagógusképzésben, illetve továbbképzésben – érzékenyítő tréningek által.

Szűrő és megelőzési programokat indítunk az elsősorban nőket sújtó betegségek esetében, ezeket elérhetővé tesszük a szegénységben és hátrányos helyzetű térségekben élő nők számára is.

Átalakítjuk, családbaráttá tesszük a szülészeti- és a koraszülöttellátást, valamint a gyermekegészségügyet annak érdekében, hogy a szülők a gyermekük mellett lehessenek a kórházakban minden esetben, a szülést követően, illetve betegség esetén, elősegítve a gyermekek gyógyulását.

A nők önrendelkezési joga alapján újra kell gondolni a mesterséges megtermékenyítés szabályait, biztosítani kell az egyenlő hozzáférést az egyedülálló nők számára is.

A nők elleni erőszak kérdése nem korlátozódik a magánszférára, jelen van a munkahelyeken, a köztereken és a politika színpadán egyaránt. Szisztematikus felszámolásához – az Isztambuli Egyezményben foglaltakkal összhangban – költségvetési forrásokat rendelünk, növeljük a szociális, egészségügyi, rendészeti, igazságügyi és a foglalkoztatáshoz kapcsolódó intézményrendszer képességét és hatékonyságát az áldozatok tényleges védelme, a traumák kezelése, autonómiájuk megerősítése és hosszútávú biztonságuk (lelki, anyagi stb.) megteremtése érdekében. A jogi és szociális támogatás kiszélesítésén túl már kisgyermek kortól kezdve tenni kell a megelőzésért, az oktatáson keresztül is.

Kiemelt fontosságú a családbarát szemlélet meghonosítása minél szélesebb körben. Felszámoljuk azt a politikai retorikát és családpolitikai gyakorlatot, mely a társadalom demográfiai kihívásainak megoldását a születésszám növelésére irányuló ösztönző, a nők felé nyomást gyakorló politikákkal és a közbeszéd ilyen irányú alakításával kívánja megoldani. A gyermekek vállalása mellett elsődlegesen a gyermekek nevelésének feltételeit kívánjuk javítani. A nők munkaerőpiaci jelenlétéhez kapcsolódóan bővítjük a gondozási szolgáltatások elérhetőségét, ösztönözzük a munkáltatókat a megtartó és befogadó, a munka és magánélet összeegyeztetését a nők és a férfiak számára egyaránt biztosító munkahelyi gyakorlatok kialakítására.

Az esélyegyenlőség a családban kezdődik. Fontosnak tartjuk a nők egyenjogúságát, a gazdasági és a politikai életben való részvételüket, életpályájuk tervezhetőségét és diszkriminációjuk visszaszorítását. A legtöbb kutatás felhívja a figyelmet arra, hogy ha mindkét szülő bizonyos időt eltölt a gyermekkel, az növeli a gyermekvállalási hajlandóságot, biztosítja, hogy egyik szülőnek se kelljen végérvényesen kilépnie a munkaerőpiacról, és erősíti a gyermek-szülő kapcsolatot is. Ezért anyagilag ösztönözni fogjuk, hogy a korai gyermekgondozásból az apák és az anyák egyenlő arányban vegyék ki a részüket.

Célunk, hogy Magyarországon a nőknek semmilyen életkorban vagy élethelyzetben se kelljen választaniuk a magánélet, a család és a pályaelképzeléseik megvalósítása között, mert ezek összeegyeztethetőségét az állam számos területen segítheti szakpolitikákkal, szolgáltatásokkal, jó gyakorlatokkal és a társadalmi szemlélet alakításával.

Az egyenlő munkáért egyenlő bért elvének minimális követelményként való teljesülésének monitorozása és a korrekciós mechanizmusok kialakítása valamennyi állami intézmény feladata. Az államnak ezen a téren is élenjáró magatartást kell tanúsítania. Vállaljuk a közszféra munkáltatóinak képzését a nemek közti, rendszerszintű egyenlőséget támogató szervezeti politikák, a közvetlen és közvetett diszkriminációtól, zaklatástól mentes munkahelyi gyakorlatok kialakításának érdekében.

Deklaráljuk továbbá, hogy a nemek közti gazdasági egyenlőtlenségek áthidalásának fontos területe a vállalozási szférában fennálló egyenlőtlenségek tudatosítása is.

Ösztöndíjprogramokkal kell segíteni az iskolát – a korai gyermekvállalás miatt – elhagyni kényszerült és oda visszatérni kívánó nőket. A fiatal anyák számára képzési, átképzési programokat indítunk.

Államilag támogatott mentorprogramokat, vezetőképzést és bértárgyalási tanácsadást biztosítunk a nőknek annak érdekében, hogy az Országgyűlésben, az önkormányzatokban, az állami hivatalokban és testületekben megfelelő számban legyenek jelen. Az ENSZ ajánlását figyelembe véve 30 százalékos nemi kvóta bevezetését támogatjuk. Az európai ajánlásoknak megfelelően nemi kvóta bevezetését tartjuk szükségesnek a nagyvállalatok igazgatósága és felügyelőbizottsága esetében is.

### **2.3. Romák rendszerszintű kirekesztésének felszámolása**

A magyar politikai elitnek és pártoknak sokévtizedes adósságaik vannak a magyar társadalom mintegy 8-10%-át kitevő cigány/roma emberekkel és közösségekkel szemben. Célunk, hogy az új kormány a cigány/roma emberek felé is valódi politikai ajánlatokat és vállalásokat tegyen azáltal, hogy elfogadja a politikai jogokra, a közoktatásra, a foglalkoztatásra, a közszolgáltatásokra és a roma nemzetiségi intézményekre vonatkozó Roma Politikai Minimumot.

Politikai jogok:

- Politikai részvétel a helyi döntéshozatalokban, ezért szükséges a kedvezményes nemzetiségi mandátum szabályainak teljesíthetővé tétele, mert ez idő szerint egyetlen nemzetiségi mandátumot sem osztottak ki az elmúlt két önkormányzati választáson, így a többeszes, tízezres létszámú roma közösségek is képviselő nélkül maradtak a helyi önkormányzatokban.
- Újra önálló és független Kisebbségi Ombudsman és Egyenlő Bánásmód Hatóság kell.

Közoktatás:

- A tankötelezettségi korhatár 18 évre történő visszaállítása, hogy egyetlen gyermek se hagyja el a közoktatás rendszerét szakma/érettségi megszerzése nélkül.
- A továbbtanulni szándékozó roma gyermekek/fiatalok ösztöndíjazása, mentorálása.
- A roma tanulók iskolai elkülönítésének 70 éve fennálló gyakorlatának felszámolása, az elkülönítés állami dotálásának megszüntetése az óvodától az egyetemig.
- Az érettségi/diploma megszerzéséért tanuló hátrányos helyzetű fiatalok állami támogatása legalább annyi ösztöndíjjal, mint amennyit jelenleg munkanélküliként kapnak.

Foglalkoztatás:

- Az állami/önkormányzati közalkalmazotti körben a roma munkavállalóknak a társadalmi arányuknak megfelelő reprezentációja.
- Célzott hátránykiegyenlítésként a megüresedő álláshelyekre roma munkavállalók az oktatásba, a rendvédelembe, az egészségügybe, a közigazgatásba a roma szervezetekkel, önkormányzatokkal együttműködve.
- Roma vállalkozásfejlesztési alap létrehozása.
- A közfoglalkoztatottak jogegyenlősége, minimálbért elérő bérrel.

Közszolgáltatások:

- Közszolgáltatások és közművek az összes cigány telepre.
- Védőnői, háziorvosi, rendőrségi, családgondozói, gyermekjóléti szolgáltatások a telepeken is.

Roma nemzetiségi intézmények:

- Országos roma nemzetiségi intézmények létrehozása, amelyek a nemzetiségi kulturális autonómia körébe tartoznak: cigány művészeti központ, múzeum, színház, zenekar, roma tehetséggondozó kollégiumi hálózat – ezek működését, fenntartását más nemzetiségek intézményeihez hasonlóan a magyar állam garantálja és biztosítja.